

Bijlage 3. Vrijstellingen

Terreinen van hoge archeologische waarde: provinciaal monument (AWG categorie 1)

De West-Friese Omringdijk is een provinciaal monument. Vergunning verloopt via de provincie Noord-Holland. Voor dit terrein geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm -Mv.

Terreinen van zeer hoge archeologische waarde (AWG categorie 2)

Voor terreinen van zeer hoge archeologische waarde binnen de gemeente Enkhuizen geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm -Mv.

Terreinen van hoge archeologische waarde: Historische kern Enkhuizen (AWG categorie 3)

Voor historische kern van Enkhuizen geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm –Mv.
- alle ingrepen met een oppervlakte kleiner dan of gelijk aan 30 m²

Voor historische kern Enkhuizen geldt een vrijstelling van archeologisch *veld*onderzoek voor:

- Gebieden waar reeds bodemverstoring (bijvoorbeeld sanering) heeft plaatsgevonden waardoor archeologische resten reeds volledig zijn vernietigd. Dit moet wel kunnen worden aangetoond door middel van relevante publicaties en onderzoeken (bijvoorbeeld milieureportages). Rapportage vindt plaats in de vorm van een archeologisch bureauonderzoek of een archeologisch adviesdocument.

Terreinen van hoge archeologische waarde: Historische bebouwing buiten de kern Enkhuizen (AWG categorie 4)

Voor historische bebouwing buiten de kern van Enkhuizen (huisplaatsen, molens, lint van Westeinde e.d.) geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm –Mv.
- alle ingrepen met een oppervlakte kleiner dan of gelijk aan 100 m²

Voor historische kernen binnen de gemeente Enkhuizen geldt een vrijstelling van archeologisch *veld*onderzoek voor:

- Gebieden waar reeds bodemverstoring (bijvoorbeeld sanering) heeft plaatsgevonden waardoor archeologische resten reeds volledig zijn vernietigd. Dit moet wel kunnen worden aangetoond door middel van relevante publicaties en onderzoeken (bijvoorbeeld milieureportages). Rapportage vindt plaats in de vorm van een archeologisch bureauonderzoek of een archeologisch adviesdocument.

Gebieden met een hoge archeologische verwachting: de oude woongronden (AWV categorie 1)

Voor gebieden met een hoge archeologische verwachting waarbij sprake is van oude woongronden geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm -Mv.
- alle ingrepen met een oppervlakte kleiner dan of gelijk aan 50 m².

Gebieden met een hoge archeologische verwachting: bewoning uit de Middeleeuwen en water (AWV categorie 2)

Voor gebieden met een hoge archeologische verwachting voor bewoning uit de Middeleeuwen geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm -Mv.
- alle ingrepen met een oppervlakte kleiner dan of gelijk aan 500 m².

Gebieden met een hoge en middelhoge archeologische verwachting: de toppen en flanken van de getij-inversieruggen (AWV categorie 3)

Voor gebieden met een hoge en middelhoge archeologische voor vindplaatsen uit de Bronstijd geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm -Mv.
- alle ingrepen met een oppervlakte kleiner dan of gelijk aan 1000 m².

Een vrijstelling van archeologisch *veld*onderzoek geldt voor:

- Gebieden waar reeds bodemverstoring (bijvoorbeeld sanering) heeft plaatsgevonden waar door archeologische resten reeds volledig zijn vernietigd. Dit moet wel kunnen worden aangetoond door middel van relevante publicaties en onderzoeken (bijvoorbeeld archeologische en milieukundige rapporten). Rapportage vindt plaats in de vorm van een archeologisch bureauonderzoek of een archeologisch adviesdocument.

Gebieden met een lage archeologische verwachting: de komgebieden (AWV categorie 4)

Voor gebieden met een lage archeologische verwachting geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm -Mv.
- alle ingrepen met een oppervlakte kleiner dan of gelijk aan 15.000 m².

Voor gebieden groter dan 15.000 m². geldt dat eerst een bureauonderzoek dient te worden uitgevoerd waarbij met behulp van ondermeer het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) moet worden bekeken of veldonderzoek zinvol is.

Gebieden met een onbekende archeologische verwachting (AWV categorie 5)

Voor gebieden met een onbekende archeologische verwachting geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor:

- alle ingrepen ondieper dan 35 cm -Mv.
- alle ingrepen met een oppervlakte kleiner dan of gelijk aan 10.000 m².

Voor gebieden groter dan 10.000 m². geldt dat eerst een bureauonderzoek en een verkennend booronderzoek dient te worden uitgevoerd. Op basis hiervan moet worden bekeken of aanvullend (veld)onderzoek zinvol is.

Gebieden zonder een archeologische verwachting (AWV categorie 6)

Voor gebieden zonder een archeologische verwachting en gebieden die afdoende archeologisch zijn onderzocht geldt een vrijstelling van archeologisch *bureau- en veld*onderzoek voor alle ingrepen.

Onderbouwing

Het onderbouwen van de hierboven gehanteerde ondergrenzen voor vrijstelling van archeologisch onderzoek is zeer lastig. Enerzijds moet men kijken naar archeologische argumenten maar anderzijds

spelen ook praktische argumenten een rol. Het uitgangspunt is dat bekende en (nog) onbekende archeologische vindplaatsen zoveel mogelijk moeten worden behouden zonder dat dit tot onevenredige inspanningen en/of onnodig veel archeologische onderzoeken leidt.

Gebieden met een hoge archeologische waarde: Historische kern

Voor de historische kernen geldt dat hier op jaarbasis een groot aantal ingrepen plaats zullen vinden die relatief klein van oppervlakte zullen zijn. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de bouw van schuurtjes, erkers, garages etc. In veel gevallen zal het gaan om plangebieden kleiner dan 50m². Op basis van de bewoningsgeschiedenis is de verwachting dat er vrijwel overal in de historische kern resten van bewoning aanwezig zullen zijn. In sommige gevallen kan men op zekere diepte onder het maaiveld zelfs bewoning uit de prehistorie aantreffen. Het hoofdaandeel van de archeologische waarden zal echter dateren uit de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. Uit de Vroege en het begin van de Late Middeleeuwen kunnen huisplaatsen aanwezig zijn, bestaande uit houten huisjes met kleine erven. In de loop van de 14e en 15e eeuw deed steenbouw zijn intrede en tijdens de ontwikkeling van de stad zijn naast huizen ook openbare gebouwen, verdedigingswerken, havens, begraafplaatsen etc. aangelegd. Natuurlijk heeft de ontwikkeling van de bewoning er ook voor gezorgd dat sporen van vroegere bebouwing zijn verdwenen door latere bebouwing. Soms zal dit vrij rigoureuus zijn gebeurd zoals tijdens de aanleg van havens in de stad Enkhuizen waarbij grote stukken grond zijn uitgegraven. Soms echter werden nieuwe gebouwen op de fundamenten van bestaande gebouwen gebouwd zodat soms verschillende bouwfases nog goed zijn te onderscheiden. Feitelijk kan gesteld worden dat bij elke schep in de grond resten uit het verleden kunnen worden aangetroffen. In theorie zou men dus ook voor alle ingrepen in de historische kernen archeologisch onderzoek verplicht kunnen stellen. Dit zou naar verwachting echter een onevenredig groot aantal archeologisch onderzoeken vereisen waarbij men zich kan afvragen of deze onderzoeken ook daadwerkelijke een meerwaarde hebben. Om deze stroom aan onderzoeken enigszins in te dammen is voorgesteld archeologisch onderzoek alleen verplicht te stellen bij bodemingrepen groter dan of gelijk aan 30m². Hoewel hiermee dus naar verwachting niet alle kleine bodemingrepen vrijgesteld worden van archeologisch onderzoek zal naar verwachting met deze ondergrens worden voorkomen dat er een overvloed aan archeologische onderzoeken ontstaat en tegelijkertijd een onevenredige aantasting van archeologische resten plaatsvindt. Men zou over een periode van een aantal jaar kunnen kijken of de gehanteerde ondergrens ook in de praktijk goed uitvoerbaar is en of de archeologische onderzoeken relevante archeologische informatie opleveren. Indien dit niet het geval is zou men, in overleg met een bevoegde archeologische instantie, kunnen kijken of de ondergrens dient te worden aangepast. Voor het bewoningslint Westeinde geldt een onderzoeksplicht bij bodemingrepen groter dan of gelijk aan 100m².

In de historische kern van Enkhuizen geldt dat niet vergunningsvrij mag worden gebouwd. Dit betekent dat ook voor in pandige verbouwingen een bouwvergunning moet worden aangevraagd. Ten aanzien van de archeologie geldt echter dat archeologische resten pas worden verstoord zodra er versterking van de bodem plaatsvindt. Dit moet dus duidelijk worden vastgesteld alvorens een onderzoeksverplichting ten aanzien van archeologie op te leggen.

Gebieden met een hoge archeologische verwachting: Oude woongronden

In de gebieden met een hoge verwachting waar sprake is van de zogenaamde oude woongronden geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 50 m². Voor deze lage vrijstellingsgrens is gekozen omdat de eenheid zelf zeer klein van oppervlak is terwijl de archeologische verwachting voor zowel de Middeleeuwen als de Bronstijd hoog is.

Gebieden met een hoge en middelhoge archeologische verwachting: Middeleeuwse vindplaatsen in het buitengebied

Voor het buitengebied geldt dat de vindplaatsen uit de Middeleeuwen binnen specifieke zones, de zogenaamde bewoningsassen, kunnen worden aangetroffen (zie deel II). Een uitzondering vormt het gebied in het uiterste noordwesten van de gemeente. Hier geldt dat eventuele vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen verspreid over een groter gebied aanwezig kunnen zijn. Door het verdwijnen van het veen en het ontbreken van inzicht in de vroege ontginning van het veengebied is het niet mogelijk voor dit gebied nauwkeuriger aan te geven waar eventuele vindplaatsen hebben gelegen. De verspreide vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen bestaan vermoedelijk uit geïsoleerde huizen met erf met een oppervlakte van circa 80 á 160 m² (Bos, 1988). Voor de middeleeuwse bewoningsassen geldt dat bewoning vermoedelijk plaatsvond in kleine concentraties en/of linten van huisplaatsen. De omvang van deze huisplaatsen zal vermoedelijk ook rond de 80 á 160 m² hebben gelegen. Voor de huisplaatsen en erven geldt dat er door ophoping van afval mogelijk kleine terpjes zijn ontstaan.

Het opsporen van middeleeuwse huisplaatsen is zeer lastig. Ten eerste zijn ze zeer klein van omvang waardoor ze met booronderzoek moeilijk zijn te pakken. Gravend onderzoek in de vorm van proefsleuven kan vaak betere inzichten geven maar dergelijk onderzoek is zeer tijdrovend en kostbaar. Ten tweede geldt dat veel van de bewoning uit de Middeleeuwen was gekoppeld aan het veen. Nu het veen vrijwel overal is verdwenen en het land veelvuldig is geploegd, zullen ook de bewoningssporen grotendeels zijn verdwenen of verstoord. Kuilen of greppels die wat dieper zijn aangelegd, zullen mogelijk nog wel zichtbaar zijn in de ondergrond. In gevallen waarbij sprake is van een cluster van middeleeuwse huisplaatsen kan vaak wel booronderzoek worden ingezet. Ook het uitvoeren van een oppervlaktekartering, waarbij wordt gekeken naar de aanwezigheid van archeologisch materiaal aan het maaiveld, kan soms inzicht geven in de aanwezigheid van middeleeuwse vindplaatsen. Indien grond van elders is aangevoerd of egalisaties hebben plaatsgevonden waarbij grond is afgeschoven, kan dit type onderzoek echter vertekende resultaten opleveren. Concluderend kan men stellen dat voor het opsporen van middeleeuwse bewoningsresten in het buitengebied een enorme onderzoeksinspanning vereist is terwijl de uiteindelijke resultaten en gegevens slechts zeer beperkt kunnen zijn. Het is dan ook de vraag of dergelijk onderzoek zinvol is op het niveau van kleinschalige bodemingrepen. Voor deze gebieden lijkt het dan ook zinvoller om een ruimere vrijstelling te hanteren dan in de historische kernen. Voor de zones in het buitengebied met een hoge verwachting voor vindplaatsen uit de Middeleeuwen geldt dan ook een vrijstelling van archeologisch onderzoek voor bodemingrepen kleiner dan 500 m².

Gebieden met een hoge en middelhoge archeologische verwachting: Bronstijdvindplaatsen in het buitengebied

De vindplaatsen uit de Bronstijd bestaan uit nederzettingen, begraafplaatsen en akkers en door hun koppeling aan de getij-inversieruggen liggen ze naar verwachting zeer grillig verspreid over het buitengebied. De oppervlakte van een boerderij met bijgebouwen uit de Bronstijd zal circa 300 m² hebben bedragen. Een nederzetting zal vermoedelijk uit 3 of 4 gelijktijdige boerderijen hebben bestaan met een totale oppervlak van circa 1.500 á 2.000 m². Boerderijen werden vaak op dezelfde plaats of in de directe nabijheid herbouwd zodat archeologen vaak clusters van boerderijen uit verschillende fasen aantreffen, die enkele hectares kunnen omvatten. Akkers uit de Bronstijd zullen vermoedelijk een oppervlak tussen de 1000 en 6000 m² hebben gehad (Fokkens, 2005). Begravingen hebben plaatsgevonden in de vorm van grafheuvels maar ook vlakgraven zijn bekend uit West-Friesland. Een vlakgraf heeft een omvang van circa 3 á 4 m² terwijl de diameter van een grafheuvel varieerde tussen 10 en 20 m. Het opsporen van nederzettingen uit de Bronstijd is lastig. Hoewel de landschappelijke ligging van de bewoningssporen zich redelijk goed laat voorspellen op basis van de geo(morfo)logie wordt het daadwerkelijk opsporen van de vindplaatsen door middel van booronderzoek bemoeilijkt door de vaak geringe neerslag aan archeologische resten zoals aardewerk, vuursteen, bot etc. Graven en grafheuvels zijn

door hun geringe omvang en beperkte archeologische neerslag al helemaal niet op te sporen met booronderzoek. Met behulp van gravend onderzoek is men vaak beter in staat om de aanwezigheid en spreiding van nederzettingssporen te bepalen. Het opsporen van zoals graven of grafheuvels is door hun kleine of geïsoleerde ligging echter ook met gravend onderzoek zeer moeilijk. Voor het in kaart brengen van archeologische resten uit de Bronstijd geldt dus feitelijk ook dat een enorme onderzoeksinspanning is vereist terwijl de uiteindelijke resultaten en gegevens slechts zeer beperkt kunnen zijn. Het is dan ook de vraag of dergelijk onderzoek zinvol is op het niveau van kleinschalige bodemingrepen. Voor de zones in het buitengebied met een hoge verwachting voor vindplaatsen uit de Bronstijd geldt dan ook een vrijstelling van archeologisch onderzoek voor bodemingrepen kleiner dan 1000 m². Een uitzondering vormen uiteraard de AMK-terreinen in het buitengebied waar reeds archeologische waarden uit de Bronstijd zijn aangetroffen.

Gebieden met een lage archeologische verwachting

Voor gebieden met een lage archeologische verwachting geldt dat de verwachte dichtheid aan archeologische resten laag is. Dit betekent dus *niet* dat er *geen* archeologische resten aanwezig zijn. Zoals boven reeds is aangegeven is het opsporen van archeologische resten in gebieden met een hoge en middelhoge archeologische verwachting al zeer lastig. Voor gebieden met een lage dichtheid aan archeologische resten geldt dit uiteraard nog sterker. Het is dus de vraag of het zinvol is om in deze gebieden archeologisch onderzoek uit te voeren. Het gevaar van deze manier van werken is echter wel dat men in een vicieuze cirkel belandt, immers: wanneer men geen onderzoek uitvoert in gebieden met een lage archeologische verwachting zal men hier ook nooit archeologische resten aantreffen. Om ook van deze gebieden archeologische informatie te verzamelen is er voor gekozen om alleen bij ingrepen groter dan of gelijk aan 15.000 m² een archeologisch onderzoek verplicht te stellen. Dit onderzoek zal dan in eerste instantie bestaan uit een bureauonderzoek. Tijdens het bureauonderzoek kan, bijvoorbeeld met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), worden bekeken of er eventueel veldonderzoek noodzakelijk is.

Gebieden met een onbekende archeologische verwachting

Van gebieden met een onbekende archeologische verwachting is niet bekend wat de dichtheid aan archeologische vindplaatsen is. In het geval van de gemeente Enkhuizen betreft het vooral gebieden waarvan geen nauwkeurige bodemkundige informatie beschikbaar is. Voor deze gebieden geldt dus dat eerst de archeologische verwachting moet worden vastgesteld. Voor het bepalen van de verwachting voor de aanwezigheid van vindplaatsen uit de Bronstijd zal bijvoorbeeld moeten worden gekeken naar geo(morfo)logische kenmerken van het gebied. Omdat voor dergelijke inzichten een landschappelijke benadering noodzakelijk is, is er voor gekozen alleen voor ingrepen groter dan 10.000 m² archeologisch onderzoek verplicht te stellen. Dit onderzoek kan dan in eerste instantie bestaan uit een bureauonderzoek. Omdat vaak aanvullende gegevens nodig zijn over de geo(morfo)logie van het gebied kan in deze fase eventueel ook al een verkennend booronderzoek worden uitgevoerd.